

DSPACE da Universidade de Santiago de Compostela

<http://dspace.usc.es/>

Instituto da Lingua Galega

M. Parga Valiña (2004): “A interferencia lingüística no galego oral”, en R. Álvarez / F. Fernández Rei / A. Santamarina (eds.): *A lingua galega: historia e actualidade*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega / Instituto da Lingua Galega, vol. 1, 547-558.

You are free to copy, distribute and transmit the work under the following conditions:

- **Attribution** — You must attribute the work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Non commercial** — You may not use this work for commercial purposes.

INSTITUTO DA LINGUA GALEGA

<http://ilg.usc.es/>

A INTERFERENCIA LINGÜÍSTICA NO GALEGO ORAL

Miruca Parga Valiña

Instituto da Lingua Galega. Universidade de Santiago de Compostela

Como é sabido, o galego, moi a pesar noso, está inzado de vocábulos non autóctonos que fixeron incursión no noso idioma provenientes da lingua de Castela. Estas interferencias lingüísticas que sofre o galego gozan dun alto grao de integración sobre todo na lingua oral, e dentro dela máis concretamente no rexistro coloquial. Nin nun rexistro culto nin na escrita atopamos tantos destes desvíos da norma recoñecida como estándar, quizais polo carácter máis coidado da lingua culta e polo menos espontáneo da escrita. Na fala, xa que logo, é onde máis exemplos de castelanismos podemos atopar, e por esta razón, entre outras, escollémola como base para elabora-la presente comunicación.

Tomamos como mostra nove etnotextos recollidos en tres parroquias, todas elas pertencentes pola súa caracterización dialectal á área mindoniense do bloque central: unha do concello de Barreiros, outra do de Foz e outra do de Lourenzá, na provincia de Lugo¹. En cada parroquia gravamos tres informantes de distinta xeración e do medio rural: o primeiro de máis de sesenta anos, o segundo que tivera entre trinta e sesenta e o terceiro, de menos de trinta, e a partir destes etnotextos comezamos a extrae-los castelanismos².

Podemos definir como **castelanismo** calquera vocábulo non autóctono que fixo incursión no galego procedente do castelán. De tódolos xeitos non tódolos castelanismos son iguais nin polo plano da lingua ó que afectan nin pola causa ou vía de entrada

¹ As parroquias que escollemos para este estudio foron: San Pedro de Benquerencia (Barreiros), Santa Cecilia (Foz) e San Tomé (Lourenzá).

² Ó pé de cada castelanismo aparece entre parénteses unha letra maiúscula e un número. A letra refírese ó concello onde foi recollido o castelanismo e o número á xeración á que pertencía o informante:

B = Barreiros

F = Foz

L = Lourenzá

1 = 1ª xeración (máis de 60 anos)

2 = 2ª xeración (entre 30 e 60)

3 = 3ª xeración (menos de 30 anos).

no idioma nin pola forma que presentan ó aparecer no discurso. Polo tanto, imos intentar poñer un pouco de orde nestes incursores tan integrados no noso código e que tan a miúdo estamos afeitos a escoitar sobre todo nun rexistro coloquial.

Trataremos de establecer unha serie de clasificacións ou tipoloxía dos castelanismos exemplificando cos atopados nos etnotextos gravados, e para iso imos comezar polo funcionamento dos castelanismos no interior do noso sistema lingüístico. Non tódolos castelanismos funcionan dun xeito semellante. Esta diferenza tradúcese en que existen castelanismos que desprazan totalmente o termo galego e outros que conviven coa que sería a denominación galega correcta, ocupando só algúns dos trazos semánticos do termo autóctono. Este sería o caso de *parexa*, utilizado para as persoas e “parella” referíndose á dos bois. A este tipo de castelanismos chamáremoslles **semi-integrados**.

Por conseguinte, son **castelanismos integrados** os que desprazaron por completo a forma galega. Algúns exemplos destes últimos serían:

abuèlo (F1)

árbol (F3)

buèno (B1, F1, B2, L1, L2, F3)

carretèra (F1)

Diòs (F1)

Á parte disto, polo que se refire á forma externa, cómpre establece-la distinción entre castelanismos plenos e castelanismos híbridos. Podemos denominar **castelanismos plenos** aqueles que manteñen intacta a forma que posuían no castelán, que non sufriron ningunha modificación ó incorporarse ó galego. Sen embargo, os **castelanismos híbridos** son os que se adaptan ás regras da fonética galega.

Imos poñer algúns exemplos destas dúas denominacións. Serían castelanismos plenos:

capilla (B1)

carretilla (L1)

èkhèmplo (F1)

escuèla (B2)

khuèves (F2, L2)

maíz (L2)

parrillas (L2)

persona (F2)

polilla (L3)

setièmbre (F2)

sòlo (L2), no canto de só adv. ou adx.

Como exemplos de castelanismos híbridos temos:

conexos (F1, F2)

cumpleanos (B2)

desaiñar (L1)

estuvèron (B2)

naide (B1, F1, B2, B3)

naranxas (L2)

parexas (B2)

En canto á clasificación en planos lingüísticos, podemos establece-la xa clásica distribución en castelanismos fonéticos, morfolóxicos, sintácticos e léxicos.

En canto ó plano fonético, a influencia do castelán foi máis ben pequena e a única interferencia digna de mencionar é a utilización do fonema fricativo velar xordo /x/. Cómpre distinguir, sen embargo, entre o uso deste fonema como calco do castelán e o seu uso como variante dialectal do fonema oclusivo velar sonoro /g/ nalgunha das zonas de gheada.

Exemplos de **castelanismos fonéticos** serían:

aukhe (B2)

colexhio (F1)

èkhèmplo (F1, F2, B3, L3)

fìkhos (B1)

khèfe (F1)

kheneral (L1)

khèrseis (L2)

Khèsús (L1)

khinnasia (B3)

khubilado (F1)

lòkhico (L3)

Polo que se refire ó plano morfolóxico, a interferencia do castelán foi algo maior ca no plano anterior. Imos ve-las categorías gramaticais que atopamos interferidas nestes textos da área mindoniense:

– No caso do substantivo a influencia do castelán fixo que algúns deles cambiaran o seu xénero:

dun puènte (B1), por “dunha ponte”

un viaxe (B1), no canto de “unha viaxe”

pola èse (L1), no canto de “polo èse”

na cárcel (B2), por “no cárcere”.

– Tamén se viron afectados os demonstrativos e indefinidos:

calquèr (F1)

cual (F1), este só na expresión “tal ou cual”

esos (L1)

misma (B2)

mismas (F2)

mismo (B1, F1, B2, F2)

mismos (B2)

naide (B1, F1, B2, B3)

– O verbo tamén aparece interferido pola influencia do castelán:

dicen (B2), en vez de “din”

estuvèron (B2), con raíz “*estuv-*” no canto de “*estiv-*”

iba (B1, F1, F3), no canto de “ía”
íbamos (B1, L1, F3)
iban (B1, L1, B2)
prefière (F3), no canto de “prefire”
sea (L1, F3), no canto de “sexa”
seipa (B1), por “saiba”
sigue (L2), sen a alternancia vocálica da forma estándar “segue”
tuvèmos (B1, L1, F3), coa raíz “*tuu-*” no canto de “tív-”
tuven (F1, L1, F3)
tuvèra (L3)
tuvèran (B2)
tuvèras (L2)
tuvo (F1, L1, F3, L3)
vamos (B2, B3), en vez de “imos” P4 do indicativo presente.

As interferencias do castelán que acabamos de observar afectan á raíz verbal nalgún dos tempos do verbo, pero atopamos outro tipo de interferencias como a pronominalización que pode ser considerada un castelanismo no caso de:

casáronse (F1) e
casarse (F1)

– os adverbios tamén reflicten a interferencia do castelán:

aora (B1, F1, L1, B1, F2, L2, B3, F3, L3)
donde (F1)
muchísimo (L1) ou *muchismo* (L1). Nesta área dialectal aparece castelanizado o grao superlativo *muchísimo*, en contraposición a “muito” que non se ve afectado.

– as preposicións que se presentan castelanizadas nos etnotextos son:

hacia (L3), que debería ser “cara a”
hasta (B1, L1, B2, F2, F3, L3), que aparece no canto de “ata”
según (B1, B2, L3), no canto de “segundo”
sigún (L3)
sin (F1)

– as conxuncións que atopamos castelanizadas son:

anque (L2, F3)
cuando (B1)
donde (L1, F2, L2, L3)
mèntras (F3)
si (F1)
sinón (L1)

Á parte disto, preséntanse tamén nos textos interferencias castelás no plano sintáctico:

– a colocación do pronome en:

me parece que (L1, L3)
me cago en... (B1)

– E tamén podemos considerar un castelanismo sintáctico o uso da preposición “a” en:

vamos a facer (B2)

Como se pode observar, o plano morfolóxico está máis interferido cós planos fonético e sintáctico, os que, afortunadamente, aínda non están moi deturpados. Sen embargo, o plano da lingua máis afectado é o léxico.

O galego, desde que entrou en contacto co castelán a partir dos últimos séculos da Idade Media sufriu un proceso de redución de ámbitos de uso. O castelán converteuse en teito lingüístico do galego e abrangueu moitos dos eidos que lle pertencían co conseguinte empobrecemento paulatino do léxico autóctono. Estes campos substraídos ó galego (a algúns ámbitos nunca chegou ata a actualidade) enchéronse de solucións substitutorias procedentes do castelán. Pero non imos levar a cabo un estudio diacrónico dos castelanismos léxicos senón que imos tratar de analiza-la situación actual expoñendo as principais causas ou vías de entrada na lingua e os campos semánticos interferidos.

A principal vía de entrada de interferencias castelás no galego foi a **administración**, polo seu carácter centralizador e uniformizador, tanto na súa vertente educativa coma no que se refire a outras institucións oficiais como xulgados, concellos, etc.

Atopamos pegadas desta interferencia lingüística en campos semánticos como o da **escola**, entre os exemplos que podemos mencionar están:

a èse (L3)

artículos (F1)

asignaturas (B3)

asinatura (B2)

castellana (B3)

castellano (F1, L1, B2, F2, L2, B3, L3)

colexhio (B1, F2, F3)

correkhindo (L3)

correkhir (L3)

cuènta (F3)

èkhèmplo (F1, L1, B2, F2, B3, L3)

enseñaba (B1)

enseñan (B3)

enseñar (B2)

enseñen (B2)

escuèla (B2, B3)

frontèra (F3)

fubito (F3)

gallega (L1)

gallego (B1, F1, F2, L2, B3, F3, L3)

gallegos (B1, B2, F2)

hècho (L3)

kheneral (L1, L3)

khinnasia (B3)
khuègo (B3)
lengua (B3)
lenguakhe (B3)
lòkhicamente (L3)
lòkhico (L3)
maèstra (L2)
maèstro (B1)
nòmbre (F3)
pabellón (F3)
règla (L1)

– Anatomía e medicina:

cèguèra (B2)
costillas (L1)
cuèllo (B1, L1)
diabetis (F1)
enfermedá (F1)
enfermedades (B2)
inyèciós (F1)
rodillas (F1)
suèro (F1)
tratamiènto (F1)
vena (F1)

– Partes da casa:

sótano (F2)
ventana (F2)
ventanas (B2)

– As comidas do día:

cenar (B3)
ceno (F3)
desaiunamos (L2)
desaiuno (F3)
desaiñar (L1)
desayuno (B2, B3)

– Os días da semana:

lunes (L2)
khuèves (L2, F2)

– Os meses do ano:

òtubre (F2)
setièmbre (F2, L3)

– **Os números:**

cuarènta (L3)

quinièntas (L3)

vente (F1)

– **A familia:**

abuèla (F1)

abuèlo (F1, L3)

abuèlos (F1)

huêrfana (L3)

– **Termos empregados pola burocracia administrativa:**

ayuntamiènto (L1)

empleados (F2)

emplean (L1)

emplearon (L1)

empleo (L1)

khubilado (F2)

Outra causa importante de castelanización do léxico foi o influxo da **Igrexa**. Atopamos no campo semántico da **relixión** castelanismos como:

adiôs (F3)

capilla (B1)

Diôs (L2)

E incluso quedaron expresións fixadas ou sintagmatizadas completamente en castelán:

Diôs mío (F1)

Diôs mío del alma (F1)

Tanto a administración como a Igrexa fixeron estragos en dous eidos que resultan fundamentais no léxico patrimonial de calquera lingua: a **toponimia** e a **antroponimia**. Mostras disto aparecen tamén nos textos:

Ánkhel (L1)

Carmen (F1)

Castilla (B1, F3)

Khenerosa (F1)

Khèsús (L1)

Khosê (B1, L1)

Lòrenzo (F1)

San Esteban (B1)

Villacesar (F1), contraposto a “Velaizar” pola informante

Villalba (F1)

Á parte disto, atopamos castelanismos tamén no **agro** a causa das innovacións tecnolóxicas e dos cambios de cultivos.

Algúns dos campos afectados foron:

– **O das árbores, plantas e os seus froitos:**

árbol (F3)
árboles (B3)
avenas (B1)
ciruèlas (L2)
fruta (L2)
fruto (L2)
hongo (L3)
maíz (B1, F1, L1, F2, L2)
naranxas (L2)
pino (B3)
pinos (L1)
retoñar (B1)

Con estes últimos exemplos podemos decatarnos facilmente de que moitos termos entraron na nosa lingua para denominar conceptos máis xeneralizadores ou abstractos, como ocorre con *árbol* ou *fruto*, por exemplo, dos que os labregos podían prescindir por emprega-lo nome de cada árbore en concreto.

–Tamén resultou afectado o campo semántico dos **animais**, os seus **derivados** e os **lugares** onde se gardan:

cerda (F1)
cerdos (F1)
còlmena (L3)
conexos (F1, F2)
chòrizos (L2)
establo (L2, B3)
establos (L2)
ganado (B1, L2))
grasa (L2)
huèvos (F1)
khalea (L3)
purín (L2)
realèras (L3)
zángano (L3)

–**ferramentas e labores do campo** que atopamos tamén designadas mediante castelanismos:

acordonadas (L2)
asèrradèro (L1)
carretilla (L1)
corredèras (B1)
cosècha (L2, L3)
manguèra (L2)
òrdeñando (L2) (convive con “muxindo”)

pala (B1)
parrillas (L2)
rastrillo (L2)
sembraban (B1)
sembradora (L1, L2)
soplete (L3)
vertedera (B1, L1)
yugo (F1)

A castelanización non só afectou ó campo. Como se pode comprobar nos etnotextos tamén chegou ó **mar**:

almexas (B2)
bacalao (F2)
pescados (B2)
plaia (B2, F3)
pulpo (B2)

E por último, entre as vías de entrada de castelanismos no galego cómpre sinalalo **comercio**:

duro (F1), en “non ganou un *duro*”
còsta (F2), do verbo “custar”
khòia (L1)
moneda (B1)
plata (B1)

Tamén se viron afectadas polos castelanismos as **vías de comunicación**:

carretèra (F1, F3)

E ó mesmo tempo podemos sinalar como grandes fontes de castelanismos os **medios de comunicación**:

dibukhos (F3), referíndose ós debuxos animados
òrquesta (F3)
pasodobles (L2)

Por mor do comercio as interferencias lingüísticas acadaron tamén campos semánticos como os da **roupa e os labores e utensilios da casa** ó deixar estes de ser elaborados a man coa materia prima que producía o noso campo por chega-la industrialización e compra-las cousas xa fabricadas:

almoada (F1)
almoadiña (F1)
almoadós (F1)
cafetèra (L2)
calcetines (L2)
clavillo (F1)
cuchillo (L3)

*chupitos (L2)**deshilaba (L1)**deshiladora (L1)**farolillo (B2)**kherés (L2)* (pasou ó galego a través do castelán aínda que este non era o seu idioma orixinario)*limpiar (L1)**muñeco (B3)**planchar (F1)**tekhedor (F1)**telar (B2)**telas (F1)**tienda (B3)**vakhillas (F1)*

Rematada a clasificación en vías de entrada e campos semánticos é posible distinguir aínda outro tipo de castelanismos. Son os que denominaremos **estilísticos**, por ser utilizados con carácter ponderativo. Atopámo-los seguintes exemplos:

de lo mekhor (F1), para referirse a algo realmente bo*viñ' à cièn (L2)*, para expresar que alguén viña moi rápido, cando o numeral por si só aparecería como “cen”, non como *cièn**casa bièn (F1)*, para referirse a unha casa nobre ou importante.

Por último, imos centrarnos na diferenza existente entre as distintas xeracións. Podemos sinalar que a maioría de castelanismos pertencentes ó campo semántico do agro se presentan nas xeracións máis vellas, na primeira sobre todo e tamén na segunda. Sen embargo, os castelanismos relacionados coa escola aparecen en tódalas xeracións pero predominantemente na terceira. Isto débese a que cada informante falará acerca do que é a súa dedicación habitual.

Por outra banda, cómpre salienta-lo mantemento dalgunhas formas non castelanizadas nas xeracións máis vellas que nas novas se perderon. Este é o caso de:

gado (B1) ~ ganado (B1, L2) (Pódese sinalar neste caso que conviven a forma castelanizada e a autóctona nun informante de 70 anos, o que pode significar que está en fase de perda).

*muxir (L1) ~ ordeñar (L2)**corènta (L1) ~ cuarènta (L3)**angazo (L1) ~ rastrillo (L2)*

En resumo, o noso obxectivo era amosa-la situación na que se atopa o galego oral dunha zona rural na actualidade no que respecta ás interferencias lingüísticas do castelán. E asemade, tratamos de organiza-la ampla gamma de castelanismos que están inseridos na nosa fala clasificándoos segundo:

- o seu funcionamento no interior da lingua,
- segundo a súa forma,

- segundo o plano lingüístico ó que afectan,
- segundo a vía de entrada na lingua
- e segundo o campo semántico ó que pertencen.

Sintetizando, polo seu funcionamento no interior da lingua os castelanismos poden presentarse como integrados, desprazando a forma autóctona ou semi-integrados, convivindo con ela.

Pola súa forma é posible distinguir entre plenos, os que non sufriron ningunha modificación, e híbridos, aqueles que se adaptaron ás regras do galego.

Polo que se refire ó plano lingüístico ó que afectan poden ser fonéticos, morfolóxicos, sintácticos e léxicos, que son os máis abundantes e que clasificamos pola súa vía de entrada na lingua. Como principais vías de entrada citámo-la administración, na súa vertente educativa e na das outras institucións oficiais. Citamos tamén a Igrexa, as innovacións tecnolóxicas e cambios de cultivo, o comercio e as vías e medios de comunicación. Á parte disto, podemos aínda falar de castelanismos estilísticos, que posúen carácter ponderativo.

Aínda que como levamos observando ata este punto o léxico galego nalgúns campos aparece profundamente estragado pola interferencia do castelán, descubrimos no corpus analizado dúas tendencias positivas: unha inclinación nas vellas xeracións á conservación e nas novas, á recuperación. Na xeración de maior idade prodúcese unha resistencia á perda que se resolve mediante a conservación mentres que nos máis novos, a propensión é á renovación, é dicir, adquiren un vocabulario galego novo para eles, aprendido fundamentalmente a través do ensino.

Cómpre salientar que as palabras conservadas e as recuperadas non coinciden. Os vocábulos que se manteñen non son coñecidos na maioría das ocasións polas xeracións novas xa que se trata de léxico relacionado con obxectos ou labores tradicionais que xeralmente deixaron de existir ou sufriron modificacións nas técnicas para levarlos a cabo. Os termos recuperados, as máis das veces, tampouco son restablecidos ou rescatados polos máis vellos por chegar á fala a través da escola ou da vía educativa.

Despois de presentar esta última orientación dos falantes na que observamos síntomas de recuperación cómpre termos en conta que a situación á que se somete ós informantes, o sentírense gravados, pode predispoñer a este tipo de utilización de palabras aprendidas. De tódolos xeitos, o feito continúa manifestándose como positivo sempre que sirva para que diminúa o número de castelanismos. É preciso, sen embargo, sinalar que estamos a falar de tendencias, non de regras, polo que atoparemos vacilacións ou fluctuacións, é dicir, haberá informantes que dubiden entre a palabra castelá e a galega ou casos nos que ámbalas dúas solucións convivan no mesmo idiolecto.

De tódolos xeitos o corpus de castelanismos existentes no galego é moi amplo e non todos son de doada clasificación. A pesar disto, espero que esta tipoloxía contribúa a organizar dalgún modo o conxunto dos castelanismos e a dar a coñece-la situación do galego oral dunha zona rural, e en concreto, destas tres parroquias enmarcadas na área

mindoniense do bloque central. O estado do galego oral no que se refire ás interferencias lingüísticas do castelán preséntase como satisfactorio nos planos fonético e sintáctico pero atópanse bastante deturpados o morfolóxico e, sobre todo, o léxico, que presenta unha grande influencia do castelán. Quédano-la esperanza de que coa normalización comecen a utilizarse progresivamente as formas autóctonas.

BIBLIOGRAFÍA

- Fernández Rei, F.: *Dialectoloxía da lingua galega*. Vigo: Xerais, 1990.
- Graña Núñez, X.: *Vacilacións, interferencias e outros "pecados" da lingua galega*. Vigo: Ir Indo, 1993.
- Kabatek, J.: "Interferencias entre galego e castelán: problemas dos galego estándar", *Cadernos de Lingua* 4 (1991), 39-48.
- Noia Campos, M^a. C.: "Contribución ó léxico dos bilingües", *Verba* 11 (1984), 181-195.
- Overbeke, M. van: *Mecanismes de l'interference linguistique*. Madrid: Fragua, 1976.
- Payrató, L.: *La interferència lingüística. Comentaris i exemples català-castellà*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.
- Silva Valdivia, B.: "Tipoloxía das manifestacións de contacto lingüístico en Galicia: algunhas consideracións", *Cadernos de Lingua* 4 (1991), 27-38.
- Silva Valdivia, B.: "Cambios de código, alternancias e interferencias lingüísticas: unha perspectiva didáctica sociocomunicativa", in Silvia Valdivia, B. (coord.): *Didáctica da lingua en situacións de contacto lingüístico*. Santiago: Universidade, 151-176.
- Weinrich, U., *Languages in contact: Findings and problems*. New York: Publ. of the Linguistic Circle of New York 1953.